

Употреба алкохола међу адолесцентима у Србији

Драгана Лутула Н Голо¹, Споменка Ђирић-Јанковић², Милена Шантрић-Милићевић³, Снежана Симић³

¹Сектор за организацију здравствене службе и здравствену инспекцију, Министарство здравља Републике Србије, Београд, Србија;

²Центар за развој и локалну економију, Градска општина Нови Београд, Београд, Србија;

³Институт за социјалну медицину, Медицински факултет, Универзитет у Београду, Београд, Србија

КРАТАК САДРЖАЈ

Увод Европско школско истраживање о употреби алкохола и других дрога међу младима (*European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs – ESPAD*), највећи међународни истраживачки пројекат о употреби цигарета, алкохола и других дрога међу адолесцентима, први пут је урађено у Србији 2008. године.

Циљ рада Циљ рада је био да се анализирају подаци добијени овим истраживањем о употреби алкохола међу ученицима првог разреда средњих школа у Србији, а посебно разлике у употреби алкохола према полу, врсти школе коју ученици похађају, месту становања и територији на којој живе.

Методје рада Анализирани су ставови и понашање о употреби алкохола код 6.553 ученика првог разреда средњих школа рођених 1992. године. У анкетирању стратификованог једноетапног узорка ученика коришћен је стандардизован, међународно усаглашен упитник, структуриран и дизајниран за самостално попуњавање. Подаци су обрађени методама дескриптивне статистике, а за испитивање значајности разлике посматраних обележја коришћен је непараметријски χ^2 -тест с нивоом закључивања $p < 0,01$.

Резултати Више од три четвртине ученика може лако да купи пиво и вино, а више од половине жестока пића и алкопопсе. Бар једном у животу алкохолно пиће попило је 89,1% ученика, а бар једном у последњих 12 месеци 78,2% анкетираних. Бар једном у животу опило се 42,2% ученика, а у претходних 12 месеци 29,7% испитаника. У последњих 30 дана 32,0% ученика попило је пет и више пића заредом. Младићи су редовније пили и чешће се опијали од девојака ($p < 0,01$).

Закључак Доношење програма за превенцију употребе и злоупотребе алкохола код адолесцената и доследнија примена постојећих законских прописа допринели би смањењу употребе алкохола међу адолесцентима у Србији.

Кључне речи: адолесценти; употреба алкохола; опијање; доступност алкохола; здравствени програми

УВОД

Алкохол је најраширенија и најдоступнија психоактивна супстанца чија је злоупотреба социјално прихваћена. Светска здравствена организација процењује да око две милијарде људи широм света пије алкохолна пића, а да је код 76,3 милиона људи дијагностикован алкохолизам као поремећај менталног и физичког здравља [1, 2]. Употреба алкохола је део традиције, обичаја и културе многих народа. Пијење алкохолних пића и поремећаји здравља настали услед злоупотребе алкохола су на највишем нивоу у европском региону Светске здравствене организације. Пијење алкохолних пића доводи до здравствених и социјалних последица преко интоксикације алкохомом (опијање), болести зависности од алкохола и других биохемијских ефеката ове супстанце [3]. Као највећи узрок неједнакости у здрављу становника у земљама европског региона наводи се умирање од кардиоваскуларних болести и повреда повезаних са злоупотребом алкохола [4].

Млади људи су рањивији и осетљивији на физичке, емоционалне и социјалне штетности алкохола, било да га они користе или то чине људи из њихове околине [3, 5, 6].

У Србији је пијење алкохолних пића друштвено прихватљиво понашање, а толеранција према овој појави доприноси великој раширености ове навике и међу одраслим и међу младим људима. У нашим условима тзв. експериментисање с алкохомом почиње веома рано у адолесценцији, када се дешавају бурне телесне и психолошке промене и када су млади на дејство алкохола посебно осетљиви. Пијење алкохолних пића за младе људе представља симболичан прекид од родитељских, школских и општих друштвених ограничења, бекство од свакодневних обавеза и „досаде“ и начин да осете узбуђење и задовољство [7, 8].

Последњих година су у нашој земљи формулисањем законске регулативе учињени извесни напори да се смањи доступност алкохолних пића адолесцентима. Донети законски прописи регулишу забрану продаје и служења алкохолних пића особама

Correspondence to:

Milena ŠANTRIĆ-MILIĆEVIĆ
Institut za socijalnu medicinu
Medicinski fakultet
Dr Subotića 15, 11000 Beograd
Srbija
msantric@med.bg.ac.rs

млађим од 18 година, забрану рекламирања алкохолних пића и забрану произвођачима алкохолних пића да спонзоришу спортисте и спортска такмичења [9, 10]. Усвојене стратегије, Национална стратегија за младе и Стратегија за развој здравља младих у Србији, између осталих мера и активности, укључују и превенцију болести зависности, посебно зависности од алкохола [11, 12].

Поред законске регулативе и стратешких програма и активности, ради сагледавања стања употребе алкохола и других дрога међу адолесцентима, први пут у Србији у 2008. години изведено је Европско школско истраживање о употреби алкохола и других дрога међу младима (*European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs – ESPAD*). Ово је највећи међународни истраживачки пројекат о употреби цигарета, алкохола и других дрога међу адолесцентима чији је циљ праћење трендова и поређења знања, ставова и понашања у вези с алкохолом и другим дрогама у Европи. *ESPAD* је 2007. године изведено по четврти пут у 35 земаља, а током 2008. у још пет земаља, укључујући и Републику Србију (РС) [13, 14].

ЦИЉ РАДА

Циљ рада је био да се анализирају подаци добијени овим истраживањем о употреби алкохола међу ученицима првог разреда средњих школа у Србији. Посебно су испитиване разлике у употреби алкохола према полу, врсти школе коју ученици похађају, месту становања и територији на којој живе.

МЕТОДЕ РАДА

У студији *KAP* (енгл. *Knowledge, Attitudes and Practice*) анализирана су знања, ставови и понашање о употреби алкохола међу 6.553 ученика првог разреда средњих школа (гимназије, средње стручне и средње занатске школе) у градским и сеоским насељима и три подручја РС (Војводина, Београд и Централна Србија). Коришћени су подаци добијени из истраживања *ESPAD* о употреби алкохола међу ученицима првог разреда средњих школа (узраста од 16 година) у Србији током 2008. године. Истраживање су извели Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“ и *ESPAD* тим за нашу земљу, уз подршку Министарства здравља РС [13].

Узорак је изабран тако да обезбеди статистички поуздане процене показатеља о употреби алкохола и других дрога на нивоу Србије у целини, за велике и мале градове и сеоска подручја, те за три врсте школа: гимназије, средње стручне школе и средње занатске школе. Оквир узорка, списак свих средњих школа у Србији, обезбедило је Министарство просвете Републике Србије. Величина градова је утврђена на основу броја становника из последњег пописа становништва 2002. године (велики градови су са 20.000 и више ста-

новника, мали са 5.000–19.999 становника, а села са мање од 5.000 становника).

У анкети је коришћен стратификовани једноетапни узорак ученика првог разреда средњих школа рођених 1992. године. Од 290 изабраних школа 17 школа је одбило да учествује у студији. Од 7.911 ученика присутних у изабраним разредима на дан анкетања успешно су попуњена 6.553 упитника, са стопом одговора од 87%. Пре анкетања успостављен је контакт с родитељским саветом у изабраним школама, који је, заједно с Етичким комитетом Института за јавно здравље Србије, дао пристанак за извођење истраживања [13].

Као инструмент прикупљања података коришћен је стандардизован, међународно усаглашен упитник, структуриран и дизајниран за самостално попуњавање. Прикупљање податка су обавили чланови тима *ESPAD*. Упитник је садржао 69 питања, где се 39 односило на употребу психоактивних супстанци, од којих 18 на употребу алкохола. Друга група питања (30) односила се на социодемографске одлике и социјалну мрежу адолесцената. Из упитника је издвојено осам питања о ставовима и понашању ученика о употреби алкохола [13].

За процену квалитета прикупљених података у обзир су узети кооперативност ученика и потребно време за попуњавање упитника (на основу информација добијених од координатора истраживања). Такође су осигурани поверљивост и анонимност прикупљања података и процењена логичка конзистентност одговора.

Подаци добијени истраживањем обрађени су методама дескриптивне статистике и приказани табеларно. За испитивање значајности разлике посматраних обележја коришћен је непараметријски χ^2 -тест с нивоом закључивања $p < 0,01$, док је за испитивање повезаности непараметријских обележја коришћена Спирманова корелација ранга.

РЕЗУЛТАТИ

Укупно 6.112 ученика је одговорило на питања о алкохолу. Анализирани показатељи у овом раду били су: доступност алкохола, употреба и учесталост употребе алкохола и опијање и учесталост опијања (у току живота, последњих 12 месеци и последњих 30 дана), употреба различитих врста алкохолних пића и испијање пет и више пића заредом у последњих месец дана. Разлике су утврђиване према полу, школи коју ученици похађају, месту становања и територији Републике Србије.

Међу анкетираним шеснаестогодишњацима било је 3.275 (54%) девојака и 2.837 (46%) младића. Средњу стручну школу похађало је 3.655 ученика (60%), гимназију 1.517 ученика (25%), а средњу занатску школу 940 ученика (15%). Међу испитаницима чак 53% живело је у великим градовима (1.155 ученика само из Београда). На подручју Централне Србије живела су 3.482 ученика (57%), док је из Војводине било 1.475 анкетираних (24%).

Табела 1. Доступност алкохолних пића у Србији према врсти насеља и подручју 2008. године (%)
Table 1. Availability of various alcoholic beverages by type of settlements and regions in Serbia in 2008 (%)

Врсте пића Type of beverages	Врста насеља Type of settlement			Подручје Region		
	Велики град Big town	Мали град Small town	Село Rural area	Војводина Vojvodina	Београд Belgrade	Централна Србија Central Serbia
Пиво Beer	78.1	77.8	72.5	78.1	82.4	76.1
Алкопопсе Alcopops	54.0	50.2	35.9	58.2	61.8**	45.7
Вино Wine	75.7	76.3	65.1	77.1	78.6	74.1
Жестока пића Spirits	60.0	59.4	45.4	64.3	65.1**	55.2

** $p < 0.01$

Доступност алкохола је процењена на основу мишљења ученика о томе колико им је тешко да купе, када би то желели, неко алкохолно пиће (пиво, мешана пића са око 5% алкохола – алкопопсе, вино, жестока пића), при чему су им понуђени одговори: „немогуће“, „тешко“ (веома/прилично тешко), „лако“ (прилично/веома лако) и „не знам“. На питање о доступности жестоких пића одговорило је 6.098 ученика, о доступности алкопопса изјаснило се 6.069 ученика, а о доступности вина 6.027 ученика. Свих 6.112 ученика одговорило је на питање о доступности пива. Више од три четвртине ученика изјаснило се да могу лако, када би желели, да купе пиво (4.767; 77,8%) и вино (4.581; 75,6%), а више од половине жестока пића (3.598; 59,3%) и алкопопсе (3.156; 51,8%).

Када то желе, младићи (80,4%) могу много лакше него девојке (75,5%) да купе пиво ($p < 0,01$). Слично важи и за куповину алкопопса: 55,6% младића их много лакше купује, у односу на 48,5% девојака ($p < 0,01$).

Чак 1.297 (85,5%) ученика гимназије лакше купује пиво, 1.047 (69%) жестока пића, а 994 (65,5%) алкопопсе. Ученици гимназија лакше набављају пиво ($p < 0,01$), жестока пића ($p < 0,01$) и алкопопсе ($p < 0,01$) од својих вршњака из других школа.

Ученици из Београда највише купују жестока пића – 752 (65,1%) и алкопопсе – 710 (61,8%), као и њихови вршњаци у Војводини – 945 (64,3%), односно 852 (58,2%). У Централној Србији жестока пића купује 1.917 ученика (55,2%), а алкопопсе 1.580 (45,7%). Ученици из Београда лакше купују алкопопсе ($p < 0,01$) и жестока пића ($p < 0,01$) него њихови вршњаци из Војводине и Централне Србије (Табела 1).

Подаци о употреби и учесталости конзумирања било којег алкохолног пића уопште и у последњих 12 месеци сумирани су као пијење с одговорима: „никад“ (0), „експериментално“ (1–5 пута), „повремено“ (6–39 пута) и „редовно“ (више од 40 пута). О употреби алкохола у последњих 30 дана коришћени су исти распони учесталости, с тим што за овај период пијење више од пет пута указује на редовну конзумацију алкохолних пића.

Од 6.037 ученика који су одговорили на ово питање тек сваки десети ученик (10,9%) никада у животу није попио алкохолно пиће, и то 10,1% младића (305) и 11,7% (379) девојака, а разлика по полу није била статистички значајна. Од 89,1% ученика који су пили

алкохол резултати показују да су девојке статистички значајно чешће пиле експериментално и повремено алкохолна пића, а младићи редовно ($p < 0,01$) (Табела 2).

Међу 6.037 ученика који су одговорили на питање о учесталости пијења, чак 24,9% је редовно (више од 40 пута) пило алкохолна пића у току живота. У Војводини ученици статистички чешће редовно пију (439; 30,0%) него ученици са других територија (Београд: 269; 23,8%; Централна Србија: 796; 23,1%) ($p < 0,01$).

Табела 2. Учесталост употребе алкохолних пића током живота код адолесцената у Србији 2008. године према полу

Table 2. Frequency of lifetime use of any alcoholic beverage by gender in Serbia, 2008

Учесталост употребе алкохолних пића током живота Frequency of lifetime use of any alcoholic beverage	Младићи Boys	Девојке Girls
Никад Never	10.1%	11.7%
Експериментално Experimentally	21.3%	34.2%
Повремено Occasionally	31.8%	39.4%
Редовно Regularly	36.7%	14.7%
Укупно Total	100%	100%

Табела 3. Учесталост пијења било којег алкохолног пића у последњих 12 месеци код адолесцената у Србији 2008. године према полу

Table 3. Frequency of use any alcohol beverage during the last 12 months by gender in Serbia, 2008

Учесталост пијења у последњих 12 месеци Frequency of drinking during the last 12 months	Младићи Boys		Девојке Girls		Укупно Total	
	N	%	N	%	N	%
Никада Never	521	18.8	778	24.3**	1299	21.8
Експериментално Experimentally	817	29.5	1298	40.5**	2115	35.5
Повремено Occasionally	914	33.1	971	30.3	1885	31.6
Редовно Regularly	513	18.6**	154	4.8	667	11.2
Укупно Total	2765	46.3	3201	53.7	5966	100.0

$\chi^2 = 325.69$; $df = 3$; ** $p < 0.01$

N – број испитаника

N – number of subjects

У последњих 12 месеци ниједно алкохолно пиће није пио тек сваки пети ученик (21,8%) (Табела 2). Статистички значајно мање младића (18,8%) него девојака (24,3%) није конзумирало алкохол ($p < 0,01$). Од 78,2% ученика који су пили алкохол у последњих годину дана резултати показују да су девојке статистички значајно чешће пиле експериментално, а младићи редовно ($p < 0,01$) (Табела 3).

У погледу учесталости, ученици Војводине су чешће пили алкохолна пића него њихови вршњаци у Београду и Централној Србији ($p < 0,01$), односно у Војводини је било статистички значајно највише њих који су редовно конзумирали алкохол ($p < 0,01$). У Војводини 36,5% ученика је у последњих годину дана често, а 14,3% редовно пило алкохолна пића, док је у Београду било 33,0% ученика који су често и 9,5% који су редовно конзумирали алкохол. У Централној Србији често је пило 29,0% ученика, док је 10,4% редовно пило алкохолна пића.

На питање о конзумацији алкохола у последњих 30 дана одговорио је 5.991 ученик. Скоро половина њих (46,0%) није пробала ниједно алкохолно пиће. Међу њима је статистички значајно мање било младића (38,3%) него девојака (52,6%) ($p < 0,01$).

Од 54% ученика који су пили алкохолна пића у последњих месец дана, сваки четврти младић (24,7%) је редовно конзумирао алкохол, док је свака десета девојка (10,6%) редовно пила ($p < 0,01$). Учесталост пијења алкохолних пића према полу у последњих 30 дана у директној је корелацији с пијењем у последњих 12 месеци ($R = 0,758$; $p < 0,01$).

Када се анализира употреба алкохола у последњих месец дана према врстама пића, ученици су најчешће пили пиво (2889; 47,2%) и вино (2.648; 43,6%), а знатно ређе жестока пића (1.916; 31,4%) и алкопопсе (1.246; 20,5%). Младићи су статистички значајније редовно пили сва алкохолна пића у односу на њихове вршњациње ($p < 0,01$).

У Војводини, у односу на Београд и Централну Србију, ученици су статистички значајно редовније пили жестока пића ($p < 0,01$). Сваки десети ученик у Војводини (180; 12,2%) редовно је пио жестока пића у последњих 30 дана, у поређењу с ученицима из Београда (93; 8,1%) и Централне Србије (258; 7,4%).

Опијање ученика барем једном у животу, те у последњих 12 месеци, односно 30 дана, процењивано је на основу броја пута када су због утицаја попијеног алкохола осетили несигурност при ходању, неправилно говорили, повраћали и када нису могли да се сете протеклих догађаја. На ово питање одговорило је 6.096 ученика.

Да се никад у животу није опило изјаснила су се 3.524 ученика (57,8%). Међу њима је статистички значајно више било девојака (66,2%) него младића (48,2%) ($p < 0,01$).

Опијало се 42,2% ученика. Младићи су се чешће опијали од девојака ($p < 0,01$), и то: 3–9 пута опило се 477 младића (16,9%), односно 298 девојака (9,1%), а више од 10 пута опило се 310 младића (11,0%) и 85 њихових вршњациња (2,6%). У Војводини је опијање од три до девет пута у животу доживело 238 ученика

(16,1%), што је статистички чешће ($p < 0,01$) у односу на ученике из Београда (160; 13,9%) и Централне Србије (378; 10,9%).

У последњих годину дана није се опијало 4.213 ученика (70,3%). Међу њима је било знатно више ($p < 0,01$) девојака (2.489; 77,0%) него младића (1.725; 62,5%). Међу 29,7% ученика који су се опијали у последњих годину дана, младићи су се статистички значајно чешће опијали него девојке ($p < 0,01$) (Табела 4).

У истом периоду 322 ученика из Војводине (22,2%) пријавила су опијање једном-двапут у току последње године, што је статистички чешће него 219 ученика (19,5%) из Београда и 575 (16,8%) из Централне Србије ($p < 0,01$). Учесталост пијења алкохолних пића у последњих 12 месеци у директној је корелацији с опијањем у последњих 12 месеци ($R = 0,528$; $p < 0,01$).

У последњих 30 дана укупно 5.251 ученик (87,1%) је изјавио да се ниједном није напио, а међу њима је било значајно више девојака (91,8%) него младића (81,7%) ($p < 0,01$).

Укупно 801 ученик (12,9%) се опијао у последњих месец дана, а младићи су то чешће чинили од девојака ($p < 0,01$). Посебно је значајно ($p < 0,01$) да се 10 и више пута опило 39 младића (1,4%) и 10 девојака (0,3%). Значајно чешће опијање (1–2 пута у последњих 30 дана) пријавило је 176 ученика у Војводини (12,1%), у односу на 107 ученика из Београда (9,4%) и 292 из Централне Србије (8,5%) ($p < 0,01$). Међутим, за веће учесталости опијања (3–9 пута и више од 10 пута) није утврђена статистички значајна разлика. Учесталост опијања у последњих 30 дана у директној је корелацији с опијањем у последњих 12 месеци ($R = 0,615$; $p < 0,01$).

Пијење пет и више алкохолних пића заредом (што је раније било „ексцесивно пијење“) за већину ученика

Табела 4. Учесталост опијања адолесцената у последњих 12 месеци у Србији 2008. године према полу

Table 4. Frequency of binge drinking in adolescents during the last 12 months by gender in Serbia, 2008

Учесталост опијања у последњих 12 месеци? Frequency of being drunk during the last 12 months	Младићи Boys	Девојке Girls
0	62.5%	77.0%
1–2	20.9%	16.8%
3–9	11.6%	5.4%
≥10	5.1%	0.8%

Табела 5. Учесталост пијења пет или више алкохолних пића заредом током последњих 30 дана код адолесцената у Србији 2008. године према полу

Table 5. Frequency of having had five or more drinks in a row during the last 30 days by gender in Serbia, 2008

Учесталост пијења најмање пет алкохолних пића заредом у последњих 30 дана Frequency of having had five or more drinks in a row during the last 30 days	Младићи Boys	Девојке Girls
0	59.2%	75.5%
1–2	22.6%	16.9%
3–5	10.3%	5.7%
≥6	7.9%	1.8%

узраста од 16 година значи опијање, па је од њих затражено да наведу колико су пута у току последњих месец дана доживели ово искуство. Под „пићем“ се подразумевала чаша/флаша/конзерва пива (око 0,5 l), две чаше/флаше алкопопса (око 0,5 l), чаша вина (око 1,5 cl) и чаша жестоког пића (0,5 cl). На ово питање одговорило је 6.141 ученик.

Када се посматра учесталост пијења пет и више алкохолних пића заредом, седам од десет ученика (68,0%) изјаснило се да у последњих 30 дана није имало ово искуство. Међу њима је било значајно више девојака (2.487; 75,5%), него младића (1.685; 59,2%) ($p < 0,01$). Пет и више алкохолних пића заредом пило је 1.965 ученика (32,0%); младићи су статистички чешће доживљавали ово искуство од девојака ($p < 0,01$) (Табела 5).

Да су три и више пута пили најмање пет алкохолних пића заредом у последњих 30 дана навела су 234 ученика (15,7%) из Војводине. То је значајно чешће у односу на њихове вршњаке из Београда (128; 11,1%) и Централне Србије (402; 11,5%) ($p < 0,01$).

ДИСКУСИЈА

Добијени резултати су репрезентативни за све ученике који похађају први разред средње школе и рођени су 1992. године у Србији, али не и за све адолесценте [13]. Према резултатима овог истраживања, више од половине њих може лако да купи било које алкохолно пиће. Доступност пива ученицима у нашој земљи је на нивоу просека за европске земље које су учествовале у истраживању *ESPAD* (78%), виша за вино (76% према 70%) и жестока пића (59% према 56%), а нижа за алкопопсе (52% према 68%). Код нас младићи могу лакше купити алкохол него девојке, док су у европским земљама у целини разлике по полу незнатне. На Исланду и у Шведској алкохолна пића нешто лакше набављају девојке [14].

Поллазећи од тога да преваленција употребе алкохола током живота, у последњих годину дана и последњих месец дана представља пропорцију ученика који су бар једном у току одређеног периода пили било које алкохолно пиће, налазимо да постоје сличности у њиховим високим вредностима у већини земаља где је урађено истраживање *ESPAD* [14,15]. Наиме, високе преваленције током живота за нашу земљу и за европске земље (89,1% према 90%) указују на прошла и садашња искуства употребе алкохола; преваленције током 12 месеци упућују на садашња искуства (78% према 82%), а преваленције у последњих 30 дана (54% према 61%) говоре о тренутним искуствима. Више преваленције у односу на просек европских земаља за сва три периода забележене су у Данској, а знатно ниже од просека на Исланду [14].

У већини европских земаља, укључујући и нашу, за сва три периода постоје разлике у употреби алкохола по полу, тако да су младићи чешће и редовније пили алкохолна пића него девојке. Изузеци су поједине земље северне Европе (Естонија, Финска, Исланд, Норве-

шка и Шведска), где су девојке у последњих месец дана чешће (за 3–7%) пиле алкохолна пића од младића [14].

Пиво је најпопуларније пиће, које је конзумирало око половине свих ученика у Србији (47,2%) и европским земљама (49%) у последњих 30 дана. У Србији су младићи значајније чешће пили сва алкохолна пића у односу на девојке, с мањима разликама у пијењу вина. У европским земљама значајније разлике у употреби алкохолних пића према полу уочене су за две врсте пића: пиво, које у просеку чешће пију младићи, и алкопопсе, које чешће пију девојке [14, 15].

Сличности су уочене и у високим преваленцијама опијања ученика током живота, у последњих годину дана и последњих месец дана, како код нас, тако и у европским земљама које су обухваћене истраживањем *ESPAD*. Веома високе преваленције опијања ученика забележене су у Данској (79% током живота, 73% у последњих 12 месеци, 50% у последњих 30 дана), а ниске у Јерменији (15%, 8%, 1%). Младићи су се чешће опијали и код нас и у европским земљама. Изузеци су земље севернозападне Европе (Финска, Норвешка, Шведска), где су се девојке за 5–10% чешће опијале од младића [14].

Забрињава податак да је чак сваки трећи ученик (32%) у Србији пријавио конзумирање пет и више пића заредом у последњих 30 дана, нешто мање од вршњака у европским земљама (43%), и то чешће младићи него девојке. Једино се у земљама севернозападне Европе (Исланд, Норвешка, Велика Британија и Шведска) девојке у истом проценту као и младићи опијају или пак то чине чешће [14, 15].

ПРЕПОРУКЕ

Резултати овог истраживања могу да послуже као основа за планирање различитих превентивних активности, заснованих на доказима, на смањењу употребе алкохола међу адолесцентима у Србији, укључујући и доношење националног програма за превенцију злоупотребе алкохола [16, 17]. Превентивни програми за адолесценте би требало да, осим информисања о непосредним ефектима и дугорочним последицама употребе алкохола, укључе и развој социјалних вештина и развијање активности које унапређују квалитет живота (здрави стилови живота, креативно провођење слободног времена и др.) [4]. Превентивни програми би требало да обухвате што више адолесцената у раном узрасту (предшколском и основношколском), да буду родно сензитивни и специфични за децу код којих постоји ризик од употребе свих психоактивних супстанци, као и за ученике у различитим срединама на територији РС [4, 18, 19]. Адолесценти треба да буду активни учесници у креирању ових програма и преношењу животних вештина својим вршњацима (вршњачка едукација) кроз радионице, трибине, предавања и сл.

Превентивне активности потребно је организовати у школама и локалној заједници за младе, родитеље и

просветне раднике и друге значајне одрасле особе из окружења деце и младих, те укључити медије да на прихватљив начин информишу младе и одрасле о значају здравих начина живота и о опасностима употребе свих психоактивних супстанци (кампање) [20, 21].

Једна од значајних мера превенције која би допринела смањењу броја младих узраста од 16 година који почињу да користе алкохол свакако би била и доследна примена постојеће законске регулативе и доношење рестриктивнијих прописа о забрани продаје и служења алкохолних пића малолетницима и њихово рекламирање, као и повећање цена алкохолних пића [4, 18-23].

ЗАКЉУЧАК

На основу резултата истраживања може се закључити следеће:

1. Три четвртине ученика мисли да лако могу купити пиво и вино, а више од половине ученика да су им жестока пића и алкопопсе лако доступне. Алкохолна пића лакше могу да купе младићи него девојке, гимназијалци него ученици средњих стручних школа, као и средњошколци из Београда него њихови вршњаци који живе у Војводини и Централној Србији;

2. Девет од десет свих ученика (89,1%) је бар једном у животу попило неко алкохолно пиће, више од три четвртине ученика пило је у последњих 12 месеци (78,2%), а више од половине у последњих 30 дана (54,0%). Око четвртине ученика (24,9%) редовно је пило алкохол. Младићи су чешће и редовније пили од девојака, док су оне чешће експериментално пробале

алкохол него њихови вршњаци. Ученици из Војводине су чешће редовно пили алкохолна пића уопште и у последњих годину дана него њихови вршњаци из Београда и Централне Србије.

3. Према врсти алкохолних пића, адолесценти су у последњих 30 дана најчешће пили пиво и вино. Младићи су чешће пили сва алкохолна пића него девојке. Ученици из Војводине су чешће редовно конзумирали жестока пића него ученици из Београда и Централне Србије.

4. Опијање је бар једном у животу доживело 42,2% ученика, нешто мање од трећине (29,7%) у претходних 12 месеци, а сваки осми ученик (12,9%) у последњих 30 дана. Младићи су се чешће опијали него девојке, као и ученици у Војводини у односу на ученике из других подручја.

5. Трећина ученика (32,0%) је бар једном приликом у последњих месец дана пила пет и више пића заредом, и то знатно чешће младићи него девојке и ученици из Војводине у односу на вршњаке из Београда и Централне Србије.

ЗАХВАЛНИЦА

Аутори захваљују Министарству здравља Републике Србије и Институту за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“, који су омогућили коришћење података из истраживања *ESPAD 2008* у Србији, као и Министарству просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (пројекат бр. 175087) на подршци истраживачима.

ЛИТЕРАТУРА

- Mladenović I. Moralnost u alkoholičarskoj porodici. Beograd: Zadužbina Andrejević; 2009.
- World Health Organization Department of Mental Health and Substance Abuse. WHO Global Status Report on Alcohol 2004. Geneva: WHO; 2004.
- Anderson P, Baumberg B. Alcohol in Europe. London: Institute of Alcohol Studies; 2006.
- World Health Organization Regional Office for Europe. European action plan to reduce the harmful use of alcohol 2012–2020. Copenhagen, Denmark: World Health Organization; 2012.
- World Health Organization (WHO). Declaration on Young People and Alcohol. Stockholm, Sweden: WHO; 2001.
- Kuperman S, Chan G, Kramer JR, Wetherill L, Buchholz KK, Dick D, et al. A model to determine the likely age of an adolescent's first drink of alcohol. *Pediatrics*. 2013; 131(2):242-8.
- Dimitrijević I. Alkoholizam mladih. Beograd: Nina press; 1992.
- Room R. Understanding cultural differences in young people's drinking. In: Järvinen M, Room R, editors. *Youth Drinking Cultures: European Experiences*. Farnham, United Kingdom: Ashgate Publishing Group; 2007. p.17-41.
- Zakon o zaštiti potrošača. Službeni glasnik Republike Srbije, 79/2005.
- Zakon o oglašavanju. Službeni glasnik Republike Srbije, 79/2005.
- Strategija za razvoj i zdravlje mladih u Republici Srbiji. Beograd: Ministarstvo zdravlja Republike Srbije; 2006.
- Nacionalna strategija za mlade. Službeni glasnik Republike Srbije, 55/2008.
- Ministarstvo zdravlja Republike Srbije, Institut za javno zdravlje Srbija „Dr Milan Jovanović Batut“. *Evropsko istraživanje o upotrebi alkohola i drugih droga među mladima u Srbiji 2008*. Beograd; 2009.
- Hibell B, Guttormsson U, Ahlström S, Balakireva O, Bjarnason T, Kokkevi A et al. The 2007 ESPAD Report. Substance use among students in 35 European countries. Stockholm: CAN/EMCDDA/Pompidou Group; 2009.
- Hibell B, Guttormsson U, Ahlström S, Balakireva O, Bjarnason T, Kokkevi A et al. The 2011 ESPAD Report. Substance use among students in 36 European countries. Stockholm, Sweden: The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs (CAN); 2012.
- Green LW, Kreuter MW. *Health Program Planning: An Educational and Ecological Approach*. 4th edition. NY: McGraw-Hill Higher Education; 2005.
- Petrie J, Bunn F, Byrne G. Parenting programmes for preventing tobacco, alcohol or drugs misuse in children <18: a systematic review. *Health Educ Res*. 2007; 22(2):177-91.
- Deas D, Thomas SE. Comorbid psychiatric factors contributing to adolescent alcohol and other drug use. *Alcohol Research & Health*. 2002; 26(2):116-21.
- Weitzman ER, Nelson TF, Wechsler H. Taking up binge drinking in college: The influences of person, social group, and environment. *J Adolesc Health*. 2003; 32(1):26-35.
- Komro KA, Toomey TL. Strategies to prevent underage drinking. *Alcohol Research & Health*. 2002; 26(1):5-14.
- Cook PJ, Moore MJ. The economics of alcohol abuse and alcohol control policies. *Health Aff (Millwood)*. 2002; 21:120-33.
- Fagan AA, Hawkins JD, Catalano RF. Engaging communities to prevent underage drinking. *Alcohol Res Health*. 2011; 34(2):167-74.
- Hurt TR, Brody GH, Murry VM, Berkel C, Chen YF. Elucidating parenting processes that influence adolescent alcohol use: a qualitative inquiry. *J Adolesc Res*. 2013; 28(1):3-30.

Alcohol Use among Adolescents in Serbia

Dragana Lutula N Golo¹, Spomenka Ćirić-Janković², Milena Šantrić-Milićević³, Snežana Simić³

¹Sector for Organization of Health Service and Health Inspection, Ministry of Health, Belgrade, Serbia;

²Centre for Development and Local Economy, New Belgrade Municipality, Belgrade, Serbia;

³Institute of Social Medicine, School of Medicine, University of Belgrade, Belgrade, Serbia

SUMMARY

Introduction European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs (ESPAD), the largest international research project, was conducted for the first time in Serbia in 2008.

Objective The objective was to analyze data obtained by ESPAD research on alcohol use among secondary school first grade students, and particularly the difference in the use of alcohol by gender, type of school students attend, their place of residence and the territory among secondary school students in Serbia in 2008.

Methods Attitudes and practice related to alcohol use of 6,553 secondary school first grade students were analyzed. A standardized, internationally approved questionnaire, structured and designed for self-filling was used on a stratified, one-stage sample of students. The data received from the ESPAD research were processed by χ^2 test to test the significance of differences

between the observed characteristics, with the conclusion level of $p < 0.01$.

Results Over three-quarters of students can easily buy beer or wine. More than one half can buy spirits and alcopops. 89.1% of students drank alcoholic beverages at least once in a lifetime and 78.2% in the last year. At least once in a lifetime 42.2% of students were drunk and 29.7% in the last year. At least once in the last month 32.0% of students had five or more drinks in a row. Boys consumed alcohol more frequently and got drunk more often than girls ($p < 0.01$).

Conclusion This research emphasizes the need for creating a prevention of alcohol use and alcohol abuse program among adolescents and more consistent application of the existing regulations aiming to decrease alcohol use among adolescents in Serbia.

Keywords: adolescents; use of alcohol; drunkenness; availability of alcohol; health programs

Примљен • Received: 03/08/2010

Ревизија • Revision: 25/01/2013

Прихваћен • Accepted: 04/02/2013